

QO'SHMA TA'LIM DASTURLARIDA TARJIMA SIFATINI TA'MINLASH: INSTITUTSIONAL TAJRIBA VA METODOLOGIK YONDASHUVLAR

Babamuradova Nozima Farxod qizi
O'zDJTU tayanch doktoranti
Nozimaababamuradova@gmail.com
Tel: 900146440

Annotatsiya: Ushbu tezis qo'shma ta'lim dasturlarida tarjima sifatini ta'minlash va baholash muammolarini va qiyinchiliklarini institutsional tajriba va zamonaviy metodologik yondashuvlar asosida tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotda xalqaro hamkorlik doirasida amalga oshirilayotgan o'quv jarayonlarida tarjimaning akademik sifat, madaniy moslik va kommunikativ samaradorlikka ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, tarjima jarayonlarini boshqarishning institutsional mexanizmlari hamda sifat nazorati tizimlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: qo'shma ta'lim dasturlari, akademik tarjima, sifat menejmenti, institutsional tajriba, metodologik yondashuvlar, xalqaro hamkorlik.

Аннотация: Данный тезис посвящен анализу проблем и трудностей обеспечения и оценки качества перевода в совместных международных образовательных программах на основе институционального опыта и современных методологических подходов. В исследовании рассматривается влияние перевода на академическое качество, культурную совместимость и коммуникативную эффективность в образовательных процессах, реализуемых в рамках международного сотрудничества. Также анализируются институциональные механизмы управления процессами перевода и системы контроля качества.

Ключевые слова: совместные образовательные программы, академический перевод, управление качеством, институциональный опыт, методологические подходы, международное сотрудничество.

Abstract: This thesis analyzes the challenges and difficulties of ensuring and assessing translation quality in joint international educational programs, drawing on institutional experience and modern methodological approaches. The study examines the impact of translation on academic quality, cultural compatibility, and communicative effectiveness in educational processes implemented within the framework of international cooperation. Institutional mechanisms for managing translation processes and quality control systems are also analyzed.

Keywords: joint educational programs, academic translation, quality management, institutional experience, methodological approaches, international cooperation.

Kirish

Globallashuv jarayonlari ta'lim tizimida xalqaro hamkorlikning kengayishiga olib kelmoqda. Xususan, qo'shma ta'lim dasturlari turli davlatlar oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi akademik integratsiyaning muhim shakliga aylandi. Ushbu dasturlarning samaradorligi, avvalo, ta'lim jarayonida qo'llaniladigan tarjima materiallarining sifati bilan bevosita bog'liqdir.

Bu jarayonda tarjima faoliyati markaziy o'rin egallaydi. O'quv rejalari, darsliklar, metodik qo'llanmalar, baholash materiallari va ilmiy manbalar sifatli tarjima qilinmasa, ta'lim jarayonining samaradorligi va sifati sezilarli pasayadi. Shuning uchun qo'shma dasturlarda tarjima sifatini ta'minlash ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb muammo sanaldi.

Ushbu tadqiqotda tarjima sifatini ta'minlashning institutsional mexanizmlari va metodologik yondashuvlari kompleks tarzda tahlil qilinadi.

Tarjima sifati nazariy asoslari. Tarjima sifati masalasi tarjimashunoslik fanida uzoq yillardan beri muhokama qilinib kelinmoqda. Biroq bugungi globallashuv sharoitida, ayniqsa qo'shma ta'lim dasturlari kengayib borayotgan bir paytda, bu masala yanada dolzarb tus olmoqda. Sababi, bunday dasturlarda tarjima oddiy matn almashinuvi emas, balki turli ta'lim tizimlari, akademik an'analar va madaniy muhitlar o'rtasidagi bog'lovchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois tarjima sifati faqat grammatik to'g'rilik bilan baholanmaydi; u mazmunning to'laqonli yetkazilishi, terminologik aniqlik, uslubiy uyg'unlik va kommunikativ samaradorlikni ham o'z ichiga oladi.

Tarjima nazariyasida ekvivalentlik tushunchasi markaziy o'rin egallaydi. Bu yo'nalishda Eugene Nida tomonidan ilgari surilgan formal va dinamik ekvivalentlik g'oyalari muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Formal ekvivalentlikda tarjima matni asl shaklga imkon qadar yaqinlashtiriladi. Dinamik ekvivalentlik esa o'quvchiga ko'rsatiladigan ta'sirni asosiy mezon sifatida belgilaydi. Ta'lim jarayonida aynan ikkinchi yondashuv ko'proq ahamiyat kasb etadi, chunki o'quv materialini talaba tomonidan to'g'ri qabul qilinishi va tushunilishi zarur. Aks holda, matn grammatik jihatdan mukammal bo'lsa ham, uning pedagogik samarasi pasayishi mumkin.

Tarjima sifatini baholashda semantik va kommunikativ yondashuvlar ham muhim ahamiyatga ega. Peter Newmark tarjimani mazmuniy aniqlik va o'quvchiga yo'naltirilganlik nuqtai nazaridan tahlil qilishni taklif etadi. Ilmiy matnlar tarjimasida haddan tashqari erkinlikka yo'l qo'yish mazmunning buzilishiga olib kelishi mumkin, biroq haddan tashqari so'zma-so'zlik ham tushunarliklikni kamaytiradi. Shuning uchun akademik tarjimada muvozanatni topish tarjimonning kasbiy mahoratini ko'rsatadi.

Tarjima sifatini tizimli ravishda baholash masalasiga Juliane House o'zining funksional-pragmatik modeli orqali yondashadi. Ushbu model tarjimani konkret kommunikativ vaziyat bilan bog'liq holda tahlil qilishni nazarda tutadi. Ya'ni matn kim uchun, qanday maqsadda va qaysi ijtimoiy muhitda yaratilganini hisobga olish zarur. Qo'shma ta'lim dasturlarida aynan shu jihat alohida ahamiyatga ega, chunki bir mamlakatda yaratilgan o'quv materialini boshqa akademik muhitga moslashtiriladi.

Zamonaviy qarashlarda tarjimonning roli yanada keng talqin qilinadi. Anthony Pym tarjimonni madaniyatlararo vositachi sifatida ko'rsatadi. Bu fikr qo'shma ta'lim dasturlari misolida ayniqsa o'rinlidir. Tarjimon nafaqat til birliklarini, balki ilmiy an'ana, o'qitish uslubi va akademik etikani ham hisobga olishi kerak. Masalan, bir ta'lim tizimida qo'llaniladigan termin yoki tushuncha boshqa tizimda boshqacha talqin qilinishi mumkin. Bunday vaziyatda tarjimon muqobil ifodani tanlash yoki izoh berish orqali mazmunni aniqlashtiradi.

Tarjima sifati masalasiga boshqaruv nuqtai nazaridan ham yondashish zarur. Chunki qo'shma dasturlarda tarjima jarayoni ko'pincha bir nechta mutaxassis – tarjimon, tahrirchi va fan eksperti – ishtirokida amalga oshiriladi. Shu bois jarayonning tartibga solinishi, mas'uliyatning taqsimlanishi va nazorat mexanizmlarining mavjudligi muhimdir. Bu borada International Organization for Standardization tomonidan ishlab chiqilgan sifat menejmenti tamoyillari amaliy ahamiyatga ega. Jarayonlarni hujjatlashtirish, muntazam monitoring va tahlil qilish tarjima sifatini barqaror saqlashga yordam beradi.

Umuman olganda, tarjima sifatini birgina mezon asosida baholab bo'lmaydi. U lingvistik aniqlik, funksional moslik, pragmatik samaradorlik va madaniy uyg'unlikning o'zaro bog'liqligida namoyon bo'ladi. Aynan shu kompleks yondashuv qo'shma ta'lim dasturlarida samarali natija beradi.

Tarjima sifatini ta'minlashning institutsional mexanizmlari. Qo'shma ta'lim dasturlarida tarjima faoliyati muayyan tashkilot tizimi doirasida amalga oshiriladi. Ushbu tizim quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi:

- normativ-huquqiy hujjatlar;
- sifat menejmenti tizimi;
- tarjimonlar malakasini oshirish;
- ekspertiza va monitoring;
- ichki audit mexanizmlari.

Tarjima jarayonlarini boshqarishda *International Organization for Standardization* tomonidan ishlab chiqilgan ISO 9001 standarti muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Institutsional boshqaruv modeli

Dastur rahbariyati
Tarjima markazi
Tarjimonlar guruhi
Tahrirchilar va ekspertlar
Foydalanuvchilar (talabalar, o'qituvchilar)

Mazkur model tarjima jarayonida javobgarlikning aniq taqsimlanishini ta'minlaydi.

Tarjima sifatini baholash metodologiyasi. Tadqiqot doirasida tarjima sifatini baholashning asosiy metodologik yondashuvlari tahlil qilindi.

1. Lingvistik yondashuv

Bu yondashuv quyidagilarga asoslanadi:

- grammatik to'g'rilik;
- leksik moslik;
- terminologik aniqlik;
- uslubiy uyg'unlik.

2. Funksional yondashuv

Tarjimaning ta'limiy vazifalarga mosligi asosiy mezon sifatida baholanadi.

3. Pragmatik yondashuv

Bu yondashuv kommunikativ samaradorlikka e'tibor qaratadi:

- nutq aktlari;
- muomala madaniyati;
- kontekstual ma'no.

4. Madaniy yondashuv

Madaniy yondashuvda milliy mentalitet, akademik an'analar va qadriyatlar hisobga olinadi.

Integratsiyalashgan baholash modeli. Ushbu tadqiqotda kompleks baholash modeli taklif etiladi.

Tarjima sifatining integratsiyalashgan modeli

Tarjima sifati			
Lingvistika	Funksiya	Pragmatika	Madaniyat
Aniqlik	Moslik	Samaradorlik	Moslashuv

Mazkur model tarjimani har tomonlama baholash imkonini beradi.

Raqamli texnologiyalarning roli. Zamonaviy axborot texnologiyalari tarjima sifatini oshirishda muhim ahamiyat va rolga ega. Qo'shma ta'lim dasturlarida quyidagi vositalar keng qo'llaniladi:

- tarjima xotirasi (Translation Memory);
- terminologik bazalar;

- avtomatik tekshiruv tizimlari;
- onlayn tahrirlash platformalari.

Biroq tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, texnologiyalar inson omilini to'liq almashtira olmaydi.

Inson va texnologiya hamkorligi

Asl matn
Dasturiy vositalar
Tarjimon
Tahrirchi
Yakuniy matn

Amaliy muammolar va muhokama

Empirik kuzatuvlar asosida quyidagi muammolar aniqlandi:

1. terminologiyaning yagona standartga ega emasligi;
2. vaqt yetishmasligi;
3. ekspertlar bilan hamkorlikning sustligi;
4. tahrir bosqichining yetarli darajada tashkil etilmaganligi;
5. qayta aloqa tizimining zaifligi.

Ijobiy tajriba esa quyidagilar bilan bog'liq:

- maxsus tarjima markazlari;
- muntazam sifat auditi;
- fan mutaxassislarining ishtiroki;
- tarjimonlar uchun treninglar;
- foydalanuvchilar fikrini monitoring qilish.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, qo'shma ta'lim dasturlarida tarjima sifati akademik integratsiyaning muhim tarkibiy elementi hisoblanadi. Tarjima sifati past bo'lgan taqdirda, o'quv jarayonida noto'g'ri tushunish, terminologik chalkashlik, metodik nomuvofiqlik va kommunikativ uzilishlar yuzaga kelishi mumkin. Bu esa ta'lim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, tarjima sifatini ta'minlash quyidagi omillarning uyg'unligiga bog'liq:

- ilmiy asoslangan nazariy yondashuvlar;
- institutsional boshqaruv tizimi;
- aniq javobgarlik taqsimoti;
- malakali tarjimon va tahrirchilar;
- fan mutaxassislarining ishtiroki;
- sifat nazorati va ichki audit mexanizmlari;
- raqamli texnologiyalardan oqilona foydalanish.

Shuningdek, tadqiqot tarjima sifatini baholashda faqat lingvistik mezonlar yetarli emasligini ko'rsatdi. Zamonaviy sharoitda tarjima sifati funksional, pragmatik va madaniy omillar bilan birgalikda baholanishi zarur. Ayniqsa, qo'shma ta'lim dasturlarida tarjima madaniyatlararo akademik kommunikatsiya vositasi sifatida ko'rilishi lozim.

Institutsional darajada quyidagi strategik chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- Maxsus tarjima markazlarini tashkil etish;
- Terminologik bazalarni yaratish va standartlashtirish;

Tarjimonlar uchun muntazam malaka oshirish dasturlarini joriy etish;

Ekspert bahosi va foydalanuvchi fikriga asoslangan monitoring tizimini yo'lga qo'yish;
ISO tamoyillari asosida sifat menejmenti tizimini joriy qilish.

Kelgusida ushbu yo'nalishda empirik tadqiqotlar sonini ko'paytirish, aniq statistik ko'rsatkichlar asosida model samaradorligini o'lchash hamda raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt vositalarining tarjima sifatiga ta'sirini chuqurroq o'rganish muhim ilmiy vazifa sifatida namoyon bo'ladi.

Umuman olganda, qo'shma ta'lim dasturlarida tarjima sifati tizimli, ko'p bosqichli va integratsiyalashgan boshqaruv modeliga asoslangandagina barqaror va yuqori darajada ta'minlanishi mumkin. Tarjima jarayonining ilmiy asosda tashkil etilishi xalqaro akademik hamkorlikni mustahkamlash, ta'lim sifati va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Eugene Nida. Toward a Science of Translating. Leiden: Brill, 1964.
2. Peter Newmark. A Textbook of Translation. London: Prentice Hall, 1988.
3. Juliane House. Translation Quality Assessment. London: Routledge, 2015.
4. Anthony Pym. Exploring Translation Theories. London: Routledge, 2014.
5. Mona Baker. In Other Words. London: Routledge, 2018.
6. International Organization for Standardization. ISO 9001:2015. Quality Management Systems — Requirements. Geneva, 2015.
7. UNESCO. Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework. Paris, 2013.